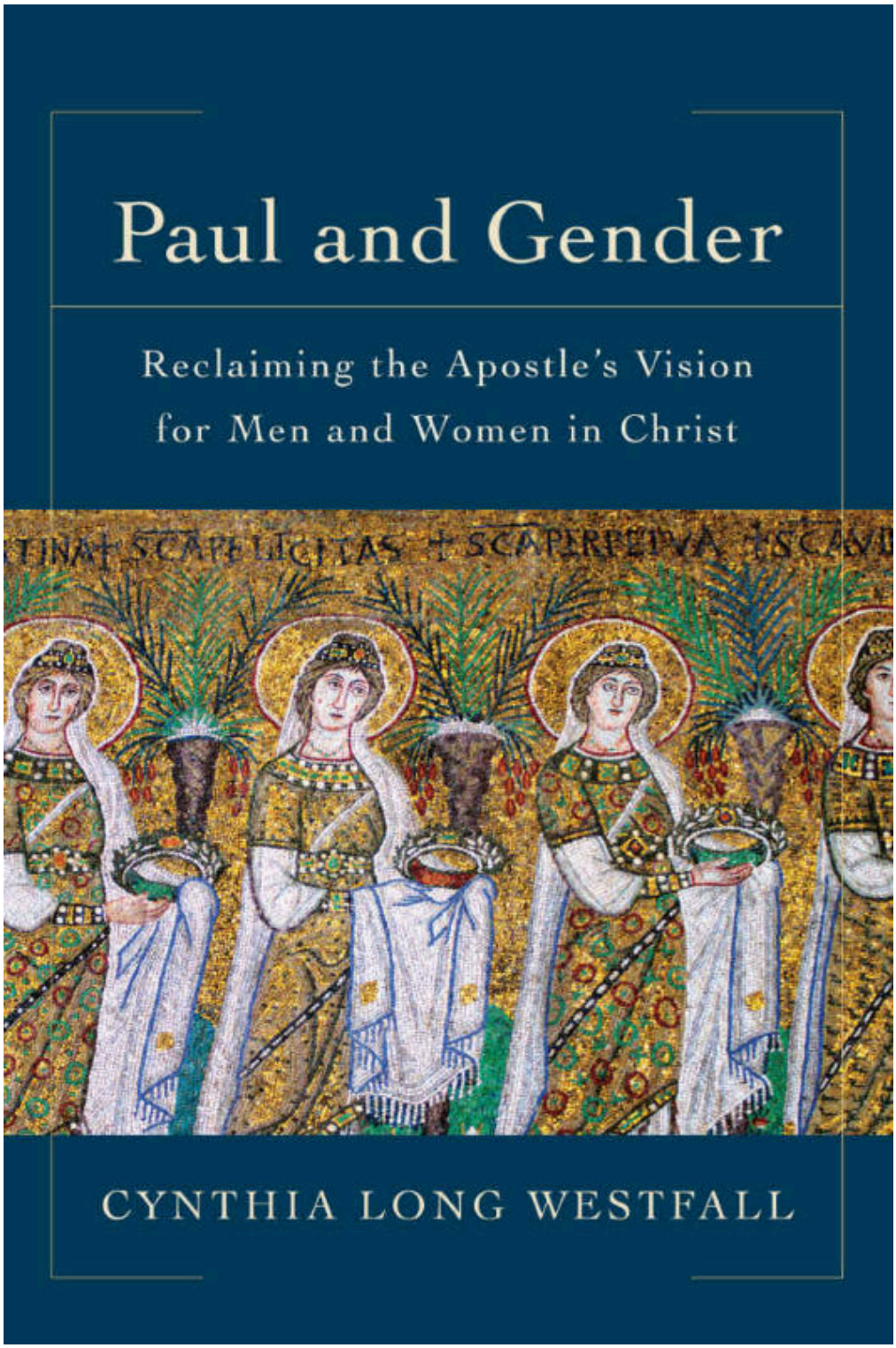
Poučavanje, vladanje i još ponešto u 1 Tim 2,11-15

Cynthia Long Westfall · Njemački prijevod: Hans-Jörg Ronsdorf · veljača 2021. · revidirano u listopadu 2026.

„Žena neka uči u tišini, u svoj podložnosti. Ali ne dopuštam ženi poučavati niti vladati mužem, nego neka bude u tišini; jer Adam je prvi oblikovan, a zatim Eva; i Adam nije bio prevaren, a žena je bila prevarena i pala je u prijestup. Ali spasit će se u porodu, ako ostanu u vjeri i ljubavi i svetosti sa skromnošću.“ (Elberfelder Übersetzung, Edition CSV Hückeswagen – njemački prijevod Biblije)

Westfall, Cynthia Long. 2016

Paul and Gender: Reclaiming the Apostle's Vision for Men and Women in Christ.

Baker Publishing Group. Kindle izdanje. ***Prijevod 9. poglavlja (od str. 279), bez brojnih bilježaka i navoda izvora.***

Svaki pokušaj da se temeljito bavimo Pavlom i pitanjem spolova mora se suočiti s 1 Tim 2,11-15 i s pitanjem kako taj tekst treba čitati s obzirom na ostale Pavlove poslanice i u kontekstu same poslanice. ***Povijesno gledano, 1 Tim 2,12 glavni je tekst kojim se sve do danas žene isključuje iz određenih djelatnosti i funkcija u crkvi, bez obzira na obrazovanje, sposobnosti ili duhovne darove neke žene.*** Taj je tekst stvorio naočale ili egzegetsku shemu kroz koju se razumiju svi ostali biblijski tekstovi o ženama. U tradicionalnom tumačenju doista se čini da poslušnost tom biblijskom tekstu, zajedno s podložnošću, obilježava i ograničava cijelo područje ženina poziva. Zato je nužno iznijeti temeljitiju egzegezu tog odlomka i istražiti mogućnosti tumačenja kao i posljedice (implikacije) pojedinih tumačiteljskih odluka. Na kraju iznosim dosljedno čitanje odlomka. Ono je pravedno prema tekstu – u ukupnom kontekstu efeške kulture i u kontekstu Prve poslanice Timoteju, uključujući izrečenu svrhu i nakanu poslanice kao i relevantne podatke iz poslanica Timoteju. I pravedno je prema Pavlovu tijeku misli.

Svako tumačenje 1 Tim 2,11-15 dolazi do zaključaka o tekstu kroz proces tumačenja. Postoji nekoliko važnih egzegetskih raskrižja ili prekretnica na kojima tumači donose mjerodavne odluke prije nego što se konkretno posvete samom tekstu – odluke koje utječu na ishod. Neke se od tih odluka čak čine prilično neprovjerenim pretpostavkama. Istaknut ću te prekretnice i raspraviti posljedice egzegetskih odluka. Nakon što utvrdim da je cilj poslanice pobijanje krivog nauka, kako stoji u uvodu u 1 Tim 1,3-4, prikupit ću podatke iz poslanice o krivim naucima i praksama povezanima sa spolom. Podaci o krivom nauku među muškarcima i ženama dat će kontekst ili kut gledanja u kojem treba čitati upute muškarcima i ženama u 2,8-10 – kao i posebnu uputu jednoj ženi i zabrane koje uz nju idu. To će omogućiti novo čitanje odlomka koje odgovara kontekstu, tekstu i Pavlovoj teologiji.

9.1 Dalekosežne egzegetske odluke

Još prije nego što se tekst analizira, već je doneseno nekoliko egzegetskih odluka koje izravno utječu na njegovo tumačenje.

Prvo neslaganje tiče se pitanja je li tekst obvezujući (autoritativan) za crkvu i kršćanski život.

Drugo neslaganje tiče se Pavlova autorstva.

Treće neslaganje tiče se pitanja je li primatelj pojedinac ili skupina.

Četvrto neslaganje tiče se uloge koju kontekst ima u određivanju nakane teksta.

Peto neslaganje tiče se određivanja pozornice ili scenarija 1 Tim 2,1-15.

Izbor koji se učini na svakoj točki odluke obično određuje i ostale mogućnosti izbora.

9.1.1 Prva poslanica Timoteju kao autoritativna Božja riječ

Predlažem da je jedna temeljna egzegetska odluka to smatra li se tekst u crkvi autoritativnim. To je najveći jaz među tumačima i jasan pokazatelj vlastitog pristupa tekstu. Kao što se raspravlja niže, većina stručnjaka osporava Pavlovo autorstvo pastoralnih poslanica. Stoga oni koji osporavaju autorstvo mogu poslanicu ili zanemariti (što je uobičajeno) ili, kao feministički pristupi, prikazati autora kao nekoga koga

vodi neugodan i neprihvatljiv svjetonazor o ženama iz prvoga ili drugoga stoljeća. Neki tumače tekst u očitoj suprotnosti s drugim Pavlovim poslanicama, umjesto da ga tumače u kontekstu drugih Pavlovih tekstova. Ima, međutim, i onih koji poslanicu prihvaćaju kao autoritativnu – bilo zato što je dio kanona, bilo zato što je smatraju Pavlovom. Oni koji dovode u pitanje Pavlovo autorstvo, ali je prihvaćaju kao autoritativan dio kanona, mogu knjigu s obzirom na njezin autoritet ipak gurnuti na rub kanona. Oni koji tekst prihvaćaju kao Pavlov skloniji su upustiti se i u točan egzegetski rad. Zanima ih tumačiti ga u vezi s drugim Pavlovim odlomcima i koristiti ga u izgradnji koherentne (tj. logički povezane, razumljive) Pavlove teologije.

9.1.2 Prva poslanica Timoteju kao Pavlova poslanica

U 1 Tim 1,1 stoji da je poslanicu napisao „Pavao, apostol Krista Isusa“, što je označuje kao Pavlovu. Većina stručnjaka ipak smatra da ju je napisao Pavlov krug nakon Pavlove smrti, i to krajem prvoga ili početkom drugoga stoljeća. Kao takva bila bi kasni razvoj ili proširenje Pavlove teologije, a možda i njezin ispravak. Manjina smatra da ju je napisao povijesni Pavao za svojega života, pri čemu se dodatni biografski materijal pastoralnih poslanica smješta u njegov život. Pastoralne poslanice proširuju okvir i dodaju biografske podatke onome što se nalazi u Djelima apostolskim i u drugim Pavlovim poslanicama. Oni koji zastupaju to stajalište žele i poslanicu tumačiti u kontekstu teologije šireg Pavlova korpusa. Dok većina laika pretpostavlja da je tekst napisao sam Pavao, među stručnjacima je uobičajeno prihvatiti da se Pavao za pisanje poslanice služio amanuensisom (pisarom), primjerice Lukom. Konsenzus onih koji drže do Pavlova autorstva jest da je Prva poslanica Timoteju napisana nakon događaja zabilježenih u Djelima apostolskim, što bi situaciju i okolnosti kojima se Pavao bavi u Efezu smjestilo oko 63.–65. po. Kr., najmanje osam godina nakon Pavlova duljeg boravka u Efezu tijekom njegova trećeg misijskog putovanja (Dj 19,10) i najmanje četrnaest godina nakon što se Timotej pridružio Pavlovu misijskom timu, oko 49. po. Kr., tijekom drugog misijskog putovanja (Dj 16,1-3).

9.1.3 Prva poslanica Timoteju kao osobno pismo

Tekst navodi primatelja poslanice kao „Timoteja, mojega pravoga sina u vjeri“ (1,2) ***i formalno pokazuje da je riječ o osobnom pismu. Ipak, većina stručnjaka vjeruje da je Prva poslanica Timoteju javno pismo, napisano većoj skupini u crkvi ili kršćanskim crkvama.*** Među te stručnjake ubrajaju se oni koji osporavaju Pavlovo autorstvo i oni koji Pavlovo autorstvo prihvaćaju, ali tvrde da je riječ o javnom pismu, i to samo zbog uporabe drugoga lica množine u završnoj riječi „Milost s vama svima!“ (6,21). Zbog pozdrava (1,1), dosljedne uporabe drugoga lica jednine te nominativa ili vokativa jednine u izravnom obraćanju Timoteju (1,18; 6,11.20) tekst ima formalna obilježja osobnoga pisma. Pozdrav u drugom licu množine na kraju ne upućuje na javno ili zajedničko pismo, kao što pokazuju osobna pisma u papirusima; ***završeci s blagoslovom i/ili željama za zdravlje upućenima obiteljima, zajednicama ili drugim skupinama primatelja uobičajeni su u osobnim pismima.*** No oznaka osobnoga pisma ne znači da je riječ o privatnom, povjerljivom pismu (tj. pismu koje izričito nije namijenjeno da ga čitaju drugi). U antici se podrazumijevalo da osobna pisma sadrže važne vijesti te da se čitaju i prenose u širim krugovima; ipak su odražavala odnos i brigu pisca i primatelja, a ne javnosti. Primatelj je mogao tumačiti pismo i objasniti ga širem krugu zainteresiranih. S obzirom na antičku teoriju pisama, samo na temelju gramatike predlažem da se Prva poslanica Timoteju svrsta u nefiktivna (dakle ne napisana od nekoga drugoga i kasnije) i nejavna (ne „književna“) pisma. Ako se svrsta u javna pisma, onda bi prema teoriji pisama bila fiktivna (neautentična), jer se predstavlja kao osobno pismo. Javna bi mogla biti samo ako bi bila napisana za širu javnost te ako ne bi bila ukorijenjena u odnosu između Pavla i Timoteja niti oblikovana

situacijom u Efezu ili problemima u Timotejevoj službi. ***Bez obzira na to, autorovi signali upućuju na to da je treba čitati kao osobno pismo.*** Pavlovo se autorstvo dovodi u pitanje zato što se jezik i stil pastoralnih poslanica po rječniku, sintaksi i retoričkom stilu razlikuju od ostatka korpusa Pavlovih poslanica. Novija istraživanja u korpusnoj lingvistici ipak su pokazala da stil pisanja i teme neke osobe znatno variraju kad se promijeni žanr ili obilježja registra (primatelj, situacijski kontekst, sadržaj). Varijacije mogu biti još izraženije kad se promijene okolnosti i dob pisca ili kad je pisma suautorski ili u cijelosti napisao tajnik/amanuensis, kao što mnogi tvrde za Pavlove poslanice na temelju unutarnjih dokaza (Rim 16,22; 1 Kor 1,1; usp. 16,21; 2 Kor 1,1; Gal 1,1; usp. 6,11; Fil 1,1; Kol 1,1; usp. 4,18; 1 Sol 1,1; 2 Sol 1,1; usp. 3,17; Flm 19). Doista, Poslanica Efežanima i pastoralne poslanice jedine su Pavlove poslanice koje izričito ne navode suautore ili amanuense, a postoji i znatna razlika u osobama koje se u drugim poslanicama spominju kao dio procesa pisanja. Osobno pismo napisano bliskom suradniku koji se suočava s konkretnim problemima službe ima posve drukčiji registar (drukčiju jezičnu razinu) nego neosporene poslanice u Pavlovu korpusu i može objasniti promjenu jezika. Ako se pak Prva poslanica Timoteju kategorizira kao javno pismo koje treba čitati šira publika, svrstava se u registar bliži ostatku Pavlova korpusa, koji odstupanja u jeziku i stilu teže objašnjava. Javno ili fiktivno pismo nastoji se u kontekstu kulture u kojoj je napisano relativno lako objasniti samo iz sebe, jer je sastavljeno tako da ga razumije općenitija publika. ***Osobno pismo između ljudi koji su imali dugogodišnji odnos, kao što su Pavao i Timotej, svjedoči o višem stupnju bliskosti, a komunikacija će ovisiti o podacima koje bliski ljudi međusobno razmjenjuju.***

9.1.4 Uloga konteksta poslanice

Ako se Prva poslanica Timoteju smatra izmišljenim (fiktivnim) i/ili javnim pismom, onda se uloga konteksta znatno umanjuje. To znači: ako nije riječ o osobnom pismu koje je Pavao napisao Timoteju dok je ovaj boravio u Efezu (za razliku od pisma napisanog za opće širenje [književnog] ili pseudonimnog pisma [fiktivnog]), onda bi bilo manje razloga tražiti određene događaje i okolnosti koji bi određivali ili objašnjavali sadržaj. Ako se pretpostavi da je poslanicu napisao Pavlov krug, onda je kontekst važan, ali je povezan s kasnijim crkvenim pitanjima, koja vjerojatno nisu lokalna, te odražava kasniji teološki razvoj u ekleziologiji. Ako se Prva poslanica Timoteju smatra javnim pismom koje je napisao Pavao, onda bi se moglo pretpostaviti da je izraz Pavlove ustaljene teologije – izlaganje pravila ponašanja za crkvu u cjelini. ***U osnovi je riječ o pitanju treba li ovu poslanicu čitati iz nje same – kao obradu konkretnih tema koje su u crkvi u Efezu trebale imati određene društvene učinke – ili je ponajprije treba čitati kao teologiju.*** Ako se pak pretpostavi da je Prva poslanica Timoteju pravo osobno pismo (ili, za neke, pseudoosobno pismo koje se jasno treba čitati u kontekstu Pavlova života i njegovih osobnih odnosa), onda bi kontekst po definiciji imao veliku ulogu u njezinu ispravnom tumačenju. Bila bi smještena u kontekst dugog osobnog odnosa između Pavla i Timoteja, a tijek informacija odražavao bi taj odnos. Pavao je upoznao Timoteja tijekom drugog misijskog putovanja, kad je 49. godine posjetio Listru. Timotej je otada pripadao misijskom timu i s Pavlom je možda surađivao četrnaest do šesnaest godina prije nego što je napisana Prva poslanica Timoteju. ***Drugim riječima: Timotej je već bio temeljito vođen i poučen od Pavla, tako da bi uputa u Prvoj poslanici Timoteju ono čemu ga je Pavao poučio primijenila na situaciju i na tome gradila. Situacija bi odražavala i prilike u Efezu sredinom prvoga stoljeća, tako da društveno-povijesni okvir može imati bitnu ulogu u razumijevanju teksta i konkretne situacije u Efezu.*** Što se tiče neposrednog konteksta, Pavao se bavi problemima u crkvi u Efezu koji su za njegove prisutnosti ondje bili toliko ozbiljni da je zamolio Timoteja da ostane i da ih ispravi (1,3). Ispravljanje krivog nauka onda bi uvjetovalo upute u 2,1-15.

9.1.5 Kontekst ili scenarij 2,1-15

Sljedeća dalekosežna egzegetska odluka jest kontekst ili scenarij koji se pretpostavlja za odlomak u 2,9-15. To je možda najvažnija od tih odluka. Ipak se često uopće ne prepoznaje da je to odluka koja u cijelosti počiva na zaključivanju; jednostavno se pretpostavlja i rijetko obrazlaže. ***Većina stručnjaka pretpostavlja da se 2,11-15 odnosi na crkveni red tijekom tjednoga bogoslužja ili na ponašanje na okupljanju crkve.*** I. Howard Marshall, primjerice, utvrđuje: „Tema je molitva na okupljanju crkve." Zatim opisuje poglavlje u vezi s temom molitve. Prema Marshallu, najprije se naglašava potreba molitve u njezinu općem opsegu, zatim se navode moralni zahtjevi za molitvu s obzirom na muškarce, pa s obzirom na žene, što vodi do ekskursa o tome da žene ne trebaju poučavati, nego učiti u tišini. ***Prvi problem s tim čitanjem jest što u 2,1 ili 2,8 nema nikakve naznake da bi tražena molitva trebala biti prostorno i vremenski ograničena na okupljanja crkve.*** Zapravo i u Pavlovoj teologiji i u kontekstu molitvene prakse u židovstvu i u grčko-rimskom svijetu postoje znatni pokazatelji koji govore protiv te pretpostavke. Pavlov nauk na drugim mjestima naglašava potrebu neprestane molitve i zahvaljivanja u svako vrijeme (Rim 1,9; Ef 1,16; 6,18; Fil 1,4; 4,6; Kol 1,9; 1 Sol 5,17-18; 2 Sol 1,3.11; Flm 4), koji nisu ograničeni na određena vremena okupljanja crkve. U 1 Tim 2,8 Pavao izričito upućuje muškarce da mole ἐν παντὶ τόπῳ („na svakom mjestu"). Taj je podatak prostorni – za razliku od imenice ἐκκλησία („sastanak, skupština"), kojom se Pavao obično služi za bogoslužni sastanak, kao u 3,5.15; 5,16 (za druge neograničene upute na molitvu na svakom mjestu ili u svako vrijeme vidi Rim 1,9-10; Ef 6,18; 1 Sol 1,3; 2,13; 5,17; 2 Tim 1,3). Osim toga, židovske, kršćanske i grčko-rimske molitvene prakse nisu bile ograničene na sveta mjesta (hramove, svetišta, sinagoge) ni na bogoslužja. Molilo se na sasvim različitim mjestima, npr. na ulici, uz rijeku, na obali, na brodu, uz bolesničku postelju ili u zatvoru (Mt 6,5; Dj 16,13; 20,36; 21,5; 27,35; 28,8; Jak 5,13-14; Kol 4,3.18). Molitva se mogla odvijati u bilo koje vrijeme tijekom mjeseca/tjedna/dana i na bilo kojem mjestu, uključujući hramove, sinagoge i kuće (Dj 2,42-47; 3,1). Mogla se odvijati u skupinama, u obitelji ili nasamo. ***U 1 Tim 2,1-8 nema ničega što bi kontekst suzilo na „javno bogoslužje" – a da i ne govorimo o tome da su se bogoslužja održavala u kućnoj sferi, a ne na javnom mjestu. Time nije jednoznačno da ostatak poglavlja daje upute za ponašanje na bogoslužnim sastancima ili u javnom okviru, a ni sadržaj ostatka odlomka teško se uklapa u kontekst „javnog bogoslužja", osobito spomen rođenja djeteta.*** Drugi je problem ograničavanje Pavlove brige za odijevanje i dobra djela žena (2,9-10) na molitvu na bogoslužnom sastanku. Upute ženama očito su zamišljene kao usporedne s uputama muškarcima, zbog podudarnosti „muškarci/žene" i priloga ὡσαύτως („jednako tako"), koji upute ženama povezuje s uputama muškarcima (r. 8). No briga za skromnost, za izbjegavanje razmetanja i za činjenje dobrih djela ne čini se ograničenom samo na molitvu na bogoslužju. U 5,6 povezuje se s problemom kod efeških udovica: životom u raskoši i užitku umjesto mirnoga i tihoga života u strahu Božjem i svetosti. Zapravo to odražava opću brigu za ponašanje žena o kojoj se u toj kulturi često govorilo: o tim su se temama čak donosili zakoni. Osim toga, kad bi ovdje bila riječ o odjeći žena tijekom molitve na bogoslužju, zašto onda Pavao ne bi ponovio opći običaj u svim „crkvama Božjim" da žene tijekom molitve nose veo (1 Kor 11,16), umjesto da zabranjuje umjetničko pletenje kose (1 Tim 2,9)? Treći problem: uputa ženama ponekad se shvaća kao druga briga kojom se Pavao bavi, koja se odvaja od čina molitve, ali je i dalje ograničena na javno bogoslužje. Ipak se može bolje razumjeti u kontekstu 2,1-3; upadljiva i neskromna odjeća i izgled izravno djeluju protiv ciljeva molitve u 2,2: „miran i tih život u svoj pobožnosti i svetosti". U 2,10 Pavlu je stalo do toga da se žene koje ispovijedaju strah Božji ponašaju onako kako odgovara ciljevima molitve. To je doista usporedno s uputama muškarcima. Srdžba i svađa također narušavaju cilj molitve u 2,2: miran i tih život. Molitva bi onda bila Pavlov protulijek tome što efeški muškarci i žene rade protiv ciljeva koji su ugodni Bogu: mirnoga i tihoga života, svetosti i pobožnosti. ***Četvrti problem s pozornicom bogoslužnoga sastanka kao pozadi-***

nom za 1 Tim 2,9-10 jest prijelaz s množine „muškarci“ i „žene“ na jedninu „žena“ (γυνή***) u 2,11 te Pavlova zabrana dviju stvari koje bi „žena“ mogla učiniti „muškarcu“ (***ἀνδρός***) u 2,12.*** Prijelaz na jedninu u kontekstu je upadljiv jer prekida obrazac, a uporaba jednine za „muškarca“ ne odgovara jeziku kojim se obraća okupljanju crkve ili nekoj drugoj skupini. ***Pavao je mogao govoriti o jednoj ženi koja poučava skupinu muškaraca ili o ženama koje poučavaju skupine muškaraca, ali nije uobičajeno govoriti o ženi koja na okupljanju poučava „jednog muškarca“. Naprotiv, uporaba jednine upućuje na privatnu interakciju između jedne žene i jednog muškarca. U grčko-rimskoj kulturi privatne interakcije između žene i muškarca najvjerojatnije bi se odvijale među članovima obitelji, a u odlomku mnogo toga upućuje na kućni kontekst.*** Većina komentatora postupa s uporabom jednine kao da je nema, ali to je jasan gramatički izbor koji ima značenje, i on je u suprotnosti s gramatikom u kontekstu i s gramatikom kojom se obraća zajednici. Peti problem s okvirom bogoslužja kao pozadinom za ovaj odlomak jest spomen rađanja (τεκνογονία) te posebna briga za spasenje (σωθήσεται) jedne žene (2,15) i njezina upitna važnost za bogoslužni red i zabrane. Postoji više mogućnosti tumačenja (i alternativnih prijevoda) za „ipak će se spasiti rađanjem“ (σωθήσεται δὲ διὰ τῆς τεκνογονίας), ***ali nijedna od njih nema smisla kao zaključak rasprave o ponašanju muškaraca i žena na bogoslužju.*** Stoga izbor ili pretpostavka bogoslužja kao okvira za 2,1-15 prije pridonosi proturječnosti i nedostatku povezanosti nego što daje kontekst koji objašnjava teške posebnosti teksta. Početak teksta upućuje na to da je u Pavlovoj poslanici riječ o krivom nauku, ali ako je ovdje riječ o ponašanju na bogoslužju, onda je to ekskurs, a on se u poglavljima 4-6 vraća temi krivog nauka. Neki tumači nepotrebno i nepromišljeno svrstavaju 2,11-15 u još jedno skretanje s teme. I gramatika i opširnost ovog odlomka upućuju na to da je riječ o težištu, jer je opširniji od uputa muškarcima i ženama. Osim toga, izravno se bavi nekim problemima krivog nauka i ponašanja žena u crkvi o kojima se govori kasnije u poslanici. Logička veza u 2,1, παρακαλῶ οὖν πρῶτον („zato najprije potičem“), povezuje odlomak s onim što prethodi, umjesto da stvara prekid i prijelaz na neku drugu brigu. To upućuje na to da 2,1-15 dalje razvija temu poslanice, naime ispravljanje krivog nauka (1,3).

9.1.6 Značenje riječi „vladati“ (αὐθεντέω / authenteo)

Jedan od najproblematičnijih vidova tumačenja 1 Tim 2,11-15 s obzirom na pitanje spolova jest značenje riječi αὐθεντέω u 2,12: „Ne dopuštam da žena poučava ili αὐθεντεῖν muškarca.“ Ta je riječ hapax legomenon (u Novom zavjetu pojavljuje se samo jednom) i jedna je od prvih poznatih pojava tog glagola u grčkom jeziku, iako baza podataka Thesaurus Linguae Graecae (TLG) bilježi više od tristo kasnijih pojava. Godine 1979. Catherine Kroeger napisala je članak u kojem je dovela u pitanje prijevod αὐθεντέω kao „imati autoritet“ i pokrenula raspravu o tom glagolu koja traje do danas. U pitanju što glagol znači i kako ga treba prevoditi ili razumjeti riječ je o nekoliko ključnih pitanja: kakav je odnos glagola prema vršenju autoriteta? ***Je li glagol pogrdan, neutralan ili pozitivan? Kakav je odnos glagola prema srodnim riječima? Odgovori na ta pitanja dijele se (uz nekoliko iznimaka) u dva tabora. Jedna skupina prevodi*** αὐθεντέω ***u pozitivnom ili neutralnom smislu kao „vršiti autoritet“ ili „imati autoritet nad“; druga ga skupina prevodi u negativnom ili pogrdnom smislu, kao „zlorabiti“, „dominirati“, „kontrolirati“ ili „primjenjivati nasilje“.***

Mnogi izvan te rasprave pretpostavljaju da je αὐθεντέω ***stručni izraz za „biti pastor“, jer je to glavno opravdanje za isključivanje žena iz pastorske službe i iz drugih zadaća vodstva nad muškarcima. Ipak, od više od tristo pojava glagola u bazi TLG nitko nije pronašao ni jedan slučaj u kojem se odnosi na bilo kakvu dobrohotnu pastoralnu skrb pastora ili crkvenog suradnika za pojedinca ili skupinu.*** Među osamdeset i dvjema pojavama glagola kojima se H. Scott Baldwin poslužio kako bi podupro stajalište da riječ znači „imati autoritet“ nema primjera da muškarac to čini prema drugoj osobi ili skupini ljudi u

kontekstu službe ili vodstva crkve u kojem je dotična radnja imala pozitivnu ocjenu. Kad glagol ima osobni objekt odnosno primatelja radnje, postoji prepoznatljiv obrazac u vrsti radnje koja se događa primateljima (kad je primatelj ili cilj određen u kontekstu). U grčkom rječniku glagol αὐθεντέω odnosi se na niz radnji koje nisu ograničene na ubojstvo ili nasilje. ***Ljudi koji su cilj tih radnji ipak trpe štetu, prisiljeni su protiv svoje volje ili im se barem poništava vlastiti interes, jer radnje uključuju nametanje volje subjekta protiv volje primatelja, što seže od obeščašćenja do smrtonosnog nasilja.*** Zanimljiv primjer uporabe αὐθεντέω (ovdje prevedeno kao „primijenjeno nasilje“) nalazi se u tužbi Basijana na Kalcedonskom saboru (451. po. Kr.), u kojoj tvrdi da je nezakonitim postupkom postavljen za biskupa:

Silom su me postavili za biskupa! Crkveni zakoni ovdje su jasno mjerodavni. Oci bi rekli: „Ako postoji poželjan postupak, onda se on sastoji u tome da se održi izbor za službu i da se ne odstupi.“ … Usrdno vas molim da me saslušate! Kad je to bezobzirno djelo bilo izvršeno, silom su provalili u moju sobu i zgrabili me. I onda smo težili za svećeničkom službom. Ali oni su primijenili nasilje.

Prisiljavanje osobe protiv njezine volje na razoran način pripada božanskoj suverenosti u pravednom sudu (Sodoma i Gomora i nepravednici), a smatralo se primjerenim za apsolutne vlasti i državne službenike koji su bili izvršitelji (npr. krvnik); no kad se događa bez zakonite ovlasti, gotovo je uvijek neprimjereno. ***Osim toga, zabrana da žene tako postupaju ne znači odobravanje da muškarci tako postupaju, kao što se često pretpostavlja.*** Zapravo se najbliže usporedno mjesto 1 Tim 2,12 nalazi u homilijama Ivana Zlatoustog o Poslanici Kološanima, gdje on muževima zapovijeda da ne αὐθεντεῖν svoje žene. Zlatousti kaže da je uloga muža ljubiti, a uloga žene slušati. Zatim kaže: „Zato nemoj, budući da ti je žena podložna, αὐθεντεῖν“ (μὴ τοίνυν, ἐπειδὴ ὑποτέτακται ἡ γυνή, αὐθέντει). U tom odlomku Zlatousti uspoređuje idealnoga muža s ἄρχων („vođom/vladarom“) punim ljubavi, a radnja o kojoj je ovdje riječ ne može biti vršenje pravne/kulturne kućne vlasti muža s ljubavlju, nego naprotiv nadilazi kućni autoritet pun ljubavi; danas bismo vjerojatno upotrijebili izraz „nasilje u braku“, što bi pak posve ulazilo u okvir prava rimskoga paterfamilias u toj patrijarhalnoj kulturi. Imajte na umu da se Zlatousti doduše služi riječju ἄρχων da opiše ulogu muža, ali Pavao nikada. ***Naprotiv, Pavao se služi riječju*** αὐθεντέω***, kako bi kritizirao ponašanje žena prema njihovim muževima u slučaju zamjene uloga, u kojem žena preuzima autoritet usporediv s autoritetom paterfamilias i ponaša se na nasilnički ili kontrolirajući način. Prisiljavanje ljudi protiv njihove volje ili prelaženje preko njihova vlastitog interesa odgovara nekolikim grčko-rimskim i biblijskim modelima vršenja autoriteta. Odgovara poganskim modelima autoriteta (osobito cezaru), koje Isus opisuje u Mt 20,25: „Vladari [***οἱ ἄρχοντες***] naroda gospoduju nad njima, a njihovi su velikaši tirani nad njima“.*** Takvo vršenje apsolutnog autoriteta u skladu je s pravom na život i smrt koje je rimski paterfamilias imao nad svojom ženom i djecom, kao i s pravima muža u helenističkoj kulturi. U skladu je i s biblijskim autoritetom božanske suverenosti, Kristova gospodstva i njegove uloge suca. Glagol se koristio i za autoritet pape za vladavine pape Grgura. No nije spojiv ni s jednim biblijskim pravom muža, a jednako tako ni s autoritetom koji kršćanski vođe prema Pavlovoj teologiji vrše nad članovima crkve. Proturječi Pavlovu modelu vodstva jednako kao i Isusovu. ***Shvatiti taj glagol tek kao „imati autoritet“ i zatim ga tumačiti kao da opisuje služeće vodstvo ili pastoralnu skrb krajnje je zavaravajuće.***

Budući da su taj glagol i 1 Tim 2,12 glavni izvori kojima se žene isključuje iz različitih oblika vodstva u crkvi, razumijevanje te zabrane presudno ovisi o tome koje se značenje izabere za αὐθεντέω. Zadaća bi Crkve trebala biti da razumijevanje te riječi izgradi na temelju solidne leksikografije i lingvističke metodologije kako bi u toj raspravi mogla postupati oprezno. Danas postoji obilje dokaza koji nisu bili dostupni rječnicima 19. stoljeća, na koje smo se navikli oslanjati u pojašnjavanju pojmova; danas su na raspolaganju baze podataka, tražilice i lingvističke teorije s pomoću kojih možemo napredo-

vati. Crkva je dosegla dob odgovornosti; vrijeme je da na temelju riječi αὐθεντέω ***preuzme odgovornost (ili krivnju) za isključivanje žena s crkvenih vodećih položaja.***

9.1.7 Značenje narativnog[1] sažetka Post 2-3

Presudna egzegetska odluka tiče se pitanja kako razumjeti pripovjedni sažetak Post 2-3 u 1 Tim 2,13-14, koji obrazlaže zapovijed ženi da uči (2,11) i zabranu da poučava (2,12). Da ovdje slijedi obrazloženje, pokazuje veznik γάρ („jer“) u 13. retku; logički odnos između zabrane i starozavjetne pripovijesti ipak treba zaključiti. Rasprava o tome kako se Novi zavjet služi Starim zavjetom u posljednje je vrijeme doživjela uzlet i trebala bi poduprijeti naše razumijevanje mogućnosti kako bi neki motiv, aluzija ili citat mogli funkcionirati u Pavlovu korpusu ili u Novom zavjetu općenito. ***Raste konsenzus da se novozavjetni pisci Starim zavjetom služe na raznolike i ponekad kreativne načine, a da mjesto ne tumače nužno u njegovu kontekstu ili zadržavaju izvornu nakanu njegova autora. No budući da je ovdje riječ o pripovjednom sažetku, možemo sa sigurnošću pretpostaviti da za tumačenje njegova sažetog, zagonetnog sažetka treba posegnuti za pripoviješću iz Knjige postanka.***

Neki su uvjereni da je „zabrana ženama da poučavaju i vrše autoritet nad muškarcima“ u 1 Tim 2,12 normativna za Crkvu samo na temelju pripovijesti. Thomas Schreiner, primjerice, tvrdi: „Pozivanje na 1 Tim 2,13 pokazuje da Pavao svoju zabranu smješta u transcendentnu normu.“ Pavlov opis stvaranja ipak nije transcendentna norma, nego skraćeni sažetak pripovijesti: „Najprije je oblikovan Adam, a zatim Eva.“ Schreinerov zaključak da pripovijest pokazuje „Adamovo prvenstvo“ neki su možda smatrali normom, ali u drugim slučajevima vremenskog slijeda to što je netko bio prije za Pavla nije bila norma, a on taj zaključak nije izveo iz izvještaja u Knjizi postanka. Čitatelju je prepušteno da izvede zaključak (kao što je tipično za tumačenje pripovijesti), a primatelj je vjerojatno znao kakve veze ta pripovijest ima s problemom o kojem je riječ. Osim toga, pretpostavka da se Pavao poziva na ***transcendentne norme*** (nadvremenski valjane poretke) samo zato da bi obrazložio normativne primjene jednostavno ne odgovara načinu na koji se služi Starim zavjetom i drugim izvorima. ***Pavao generalizira iz posebnoga i primjenjuje općenito na pojedinačni slučaj. Generalizirao je pojedinačni slučaj kad je zapovijed iz Pnz 25,4 da se vršećem volu ne zaveže gubica primijenio na plaću starješina (1 Tim 5,18; usp. 1 Kor 9,7-9). S druge strane, služio se „transcendentnim normama“ iz izvještaja o stvaranju kako bi podupro kulturnu praksu da žene pri prorokovanju i molitvi u crkvi nose veo (1 Kor 11,3-16).*** Neke je članove korintske crkve potaknuo da donesu sud o određenom beznačajnom pravnom slučaju jer će u budućnosti „Gospodinov narod suditi svijetu“ (1 Kor 6,1-3). ***Čudno je tvrditi da Pavao ili bilo tko drugi ne bi mogao prigodne ili kulturno specifične primjene poduprijeti sadržajima iz izvještaja o stvaranju ili iz drugih starozavjetnih tekstova,*** a to se protivi i našoj današnjoj praksi hermeneutike i homiletike, kojom uobičajeno tražimo relevantne i suvremene primjene bezvremenskih načela u Pismu.

Pavlov sažetak nekih dijelova pripovijesti o stvaranju kao potpora zapovijedi da „žena“ treba učiti i zapovijedi o tome kako se žena treba ponašati prema muškarcu ne mora se shvatiti kao normativna zabrana ženama da poučavaju ili vode na okupljanju crkve (1 Tim 2,11-14). Umjesto toga Pavao bi se mogao izravno baviti problemima krivog nauka među ženama u Efezu. Mogao bi ispravljati štetan mit raširen u narodu tako što mu suprotstavlja ispravnu pripovijest; to bi moglo uključivati tipologiju; i/ili bi to mogla biti korektivna pouka ili objašnjenje za žene i muževe. ***Ako se tekst čita onako kako se sam predstavlja, nekoliko točaka upućuje na to da sažetak stvaranja služi ispravljanju problema s kojima se Timotej suočavao.*** Prvo, postoji kontekst krivog nauka u kojem je riječ o mitovima koje su pripovijedale starije žene (4,7; usp. 1,4). ***Možda Pavao ovdje ukratko ispravlja sadržaj nekog popularnog mita.*** Drugo, u Efezu je bilo i drugih konkretnih problema sa ženama koje je trebalo ispraviti. Tu ubrajamo po-

grešno ponašanje u odijevanju i načinu života (2,9-10; 5,6.15), širenje ogovaranja i tračeva te priča ili mitova među drugim ženama (4,7; 5,13) i prihvaćanje krivih nauka, uključujući krive nauke o spolnosti, braku i djeci (4,3; usp. 5,14; 2 Tim 3,6-7). Treće, zabrane se čitaju kao nova, naglašeno iznesena informacija i ne ponavljaju zapovijedi ili zabrane iz ranijih poslanica. Prema većini uvjerljivih rekonstrukcija koje Prvu poslanicu Timoteju smještaju u Pavlov život i koje počivaju na podacima danima u tekstu, Timotej je više od desetljeća bio Pavlov najbliži pratilac i pouzdan učitelj Pavlovih praksi i predaja. Bez obzira na to je li poslanica fiktivna, javna ili osobna, smještanje tih zabrana u ovu poslanicu zagonetka je za svakoga tko tvrdi da je svrha ovog odlomka prenijeti Pavlove prakse u svim crkvama misije među poganima. Četvrto: ***budući da tekst upućuje na to da je riječ o osobnom pismu, to je najnevjerojatniji kontekst za iznošenje transcendentnih tvrdnji koje bi stavile izvan snage opću primjenu Pavlova nauka o duhovnim darovima i vodstvu u ostatku Pavlova korpusa.*** Dokument poput Pavlove Poslanice Rimljanima bio bi logičnije mjesto za izricanje jasne zabrane ženama da budu učiteljice i da služe u vodstvu. Poslanica Rimljanima bila je raniji dokument i napisana je crkvi koju Pavao nije osnovao i koju još nije posjetio; u njoj se u Rim 12,3-8 usredotočuje na poučavanje i službu. ***Žena u Rimu shvatila bi Rim 12,7-8 kao nalog da poučava ili vodi ako vjeruje da za to ima dar, a prema Rim 16 žene su se u crkvi u Rimu isticale svojim radom. Da su upute dane u 1 Tim 2,11-12 bile bitna praksa u Pavlovim crkvama, Rim 12 bio bi mjesto za priopćavanje takvih kvalifikacija vezanih uz spol. Ukratko se može reći da nema uvjerljivog razloga za pretpostavku da se Pavao ne bi mogao poslužiti prepričavanjem izvještaja o stvaranju kako bi ispravio pojedinačne probleme u crkvi ili kako bi poučavao; on se izvještajem o stvaranju služi i zato da bi poučio o jednoj kulturnoj praksi (1 Kor 11,3-16), a i druge transcendentne norme primjenjuje ciljano.***

9.1.8 Sažetak

Egzegetske odluke o naravi Prve poslanice Timoteju i o Pavlovu autorstvu imaju izravnu ulogu u tumačenju 1 Tim 2,11-15. Dalje ćemo doći ako vjerujemo tekstu i čitamo ga onako kako se sam predstavlja. Tekst pokazuje da je riječ o osobnom pismu koje je Pavao napisao Timoteju. Poslanicu kao cjelinu i njezine dijelove treba razumjeti, analizirati i tumačiti na način koji je u skladu sa zahtjevima teksta, sličnostima u papirusima, teorijom pisama i lingvističkom teorijom – koje nas sve obavještavaju o tome kako jezik funkcionira u osobnom pismu između dviju osoba koje se dobro poznaju. Trebamo očekivati da je poslanica snažno vezana uz situaciju i da kontekst ima važnu ulogu. Doduše, u nepovoljnom smo položaju jer ne znamo sve što su Pavao i Timotej zajedno znali; ipak iz pomnoga proučavanja teksta možemo mnogo naučiti o kontekstu i o drugim podacima. ***Moramo biti spremni odbaciti pretpostavke, tumačenja ili scenarije koji nisu izravno izvedeni iz teksta ili iz Pavlove prakse/teologije, osobito ako ne pridonose dosljednosti ili povezanosti. U slučaju 1 Tim 2,1-15 trebali bismo ostaviti po strani uobičajenu pretpostavku da molitvena praksa upućuje na bogoslužje ili okupljanje te zatim čitati 1 Tim 2,1-15 u svjetlu izrečene svrhe poslanice.*** Druge mjerodavne odluke jesu sporno značenje riječi αὐθεντέω i način na koji aluzije na stvaranje i pad u grijeh podupiru zapovijed ženi da uči i zabranu koja se tiče ponašanja žene prema „muškarcu“ u 1 Tim 2,11-12. Odluka o kojoj tumači manje razmišljaju jest logički odnos tvrdnje „spasit će se rađanjem djece“ u 1 Tim 2,15 prema kontekstu, ali nju treba dovesti u vezu s tim drugim odlukama kako bi se došlo do dosljednog čitanja odlomka u njegovu kontekstu.

Bez obzira na stajališta o autorstvu, većina tumači tekst kao cjelinu, a 1 Tim 2,9-15 posebno, kao da su fiktivni i zanemaruje važnost podataka koji pružaju kontekst i svrhu. No ako nas u poslanici više zanima značenje poruke nego rekonstrukcija vjerojatne povijesti ili potpora i jačanje vlastite teologije, onda

tekst treba čitati onako kako se sam predstavlja, kako bi se prepoznalo kakav je učinak ili rezultat trebao postići kad je napisan.

9.2 Svrha poslanice

Ako Prvu poslanicu Timoteju shvatimo kao pravo pismo, svrhu poslanice tražit ćemo na početku teksta pisma. Prema Johnu Whiteu, „početak teksta pisma mjesto je na kojem se obično navode glavni povodi pisma. […] Početak pisma postavlja temelj na kojem se može graditi daljnji sadržaj."

9.2.1 Navedena svrha poslanice (1,3-20)

Početak poslanice nalazi se u 1,3-20, gdje se raniji Pavlov nalog Timoteju da nekim ljudima zapovjedi da ne šire krive (tuđe) nauke ponavlja u 1,3-4 i proširuje u nastavku poglavlja: „Kao što sam te zamolio, kad sam putovao u Makedoniju, da ostaneš u Efezu kako bi nekima zapovjedio da ne naučavaju drukčije nauke niti da se bave pričama i beskrajnim rodoslovljima, koja više rađaju sporna pitanja nego što promiču Božje upravljanje, koje je u vjeri." Te se upute potvrđuju u 1,18, gdje Timotej na temelju tih uputa dobiva nalog da „bije dobar boj".

9.2.2 Narav krivog nauka u Efezu

Da je ovo javno pismo, autor bi vjerojatno na početak poslanice stavio točan opis krivog nauka i njegovih učitelja. Autor ipak samo upozorava i poziva se na istinu koja je već poznata i dana. Srećom, postoje neke naznake o naravi krivih nauka u Efezu, koje se nalaze u poglavljima 4 do 6, i mogu se prikupiti i srediti, iako se Pavao više usredotočuje na učinke nauka nego na njihov sadržaj. Kad bi opis naravi krivih nauka stajao u uvodu poslanice, to bi razjasnilo logičku vezu između svrhe poslanice i daljnjeg razvoja u poslanici. No ako je ovo osobno pismo, onda Pavao Timoteju nije morao priopćiti pojedinosti koje bi bile potrebne u pismu crkvi ili u javnom pismu, jer je već poznavao sadržaj krivog nauka, identitet krivih učitelja i probleme koje su uzrokovali učitelji i sadržaj nauka koji se širio.

Iako neki krive nauke možda svode na ***jednu*** herezu, čini se da se mogu prepoznati barem dva različita oblika ili izdanja hereze. ***Neki se problemi mogu prepoznati kao specifični za muškarce, drugi kao specifični za žene.***

9.2.2.1 KRIVI NAUCI MEĐU MUŠKARCIMA

Čini se da krive nauke i prakse među muškarcima obilježavaju otpor Pavlu te srdžba, svađa i iskorištavanje crkve radi novca, kako stoji u 1 Tim 6,3-5:

„Ako tko drukčije naučava i ne pristaje uz zdrave riječi našega Gospodina Isusa Krista i uz nauk koji je u skladu s pobožnošću, taj je napuhan i ništa ne zna, nego boluje od spornih pitanja i prepirki oko riječi, iz kojih nastaju: zavist, svađa, pogrde, zle sumnje, neprestane prepirke ljudi pokvarena uma koji su izgubili istinu i misle da je pobožnost sredstvo za dobitak."

Upute muškarcima o molitvi umetnute su u opće upute o molitvi u 2,1-7. Molitvi je stalo do toga da podupre Pavlovu misiju među poganima. Marshall primjećuje da naglasak na Božjoj volji da spasi sve „ima gotovo polemičko obilježje – [to] upućuje na to da je postojalo određeno protivljenje toj zamisli." Protivljenje Pavlovoj misiji najvjerojatnije je povezano sa židovskim naukom o Zakonu, koji Pavao ukratko ispravlja u 1,7-11. U 2,8 muškarci tada dobivaju izričitu uputu da „podižu svete ruke u molitvi, bez srdžbe i svađe". Glavna obilježja onih koji prema 6,3-5 drukčije naučavaju pojavljuju se dakle u

uskoj vezi s uputama muškarcima – osim usredotočenosti na bogaćenje. Ista se obilježja – nasilnost, svadljivost i ljubav prema novcu – ipak isključuju u zahtjevima za nadglednike (grč. *episkopos*) u 3,3, a pohlepa za novcem spominje se i u zahtjevima za đakone muškarce (3,8).

9.2.2.2 KRIVI NAUCI MEĐU ŽENAMA

U krive nauke među ženama ubrajaju se određene problematične prakse koje proizlaze iz toga što su ih krivi učitelji prevarili, kao i širenje mitova, rodoslovlja (γενεαλογίαι) i razornih govora koji se prenose od kuće do kuće. Pavlova upozorenja na krive nauke u posljednjim danima u 4,1-5 treba smatrati relevantnima za probleme u Efezu, jer Timotej dobiva uputu da ljude u tim pitanjima ukori i jer su u izravnoj vezi s problemima među ženama, osobito među udovicama:

[1 Tim 4,1-5, prevedeno prema njemačkoj Bibliji Elberfelder] A Duh izričito kaže da će u kasnijim vremenima neki otpasti od vjere, slušajući prijevarne duhove i nauke demona, licemjerjem lažljivaca kojima je vlastita savjest kao užarenim željezom otvrdnula, koji zabranjuju ženiti se i zapovijedaju da se treba suzdržavati od jela koja je Bog stvorio da ih sa zahvalnošću primaju oni koji vjeruju i spoznaju istinu. Jer svako je Božje stvorenje dobro i ništa nije za odbacivanje ako se prima sa zahvalnošću; jer se posvećuje Božjom riječju i molitvom.

Ključni elementi krivog nauka koji se u efeškom kontekstu stalno ponavljaju jesu namjerno zavaravanje žena, upućivanje na demonsko djelovanje u tom zavaravanju i zabrana braka, što je moglo uključivati promicanje celibata među udanim ženama. U 2 Tim 3,6-7, u kritici krivih učitelja toliko sličnoj da možemo pretpostaviti da se bavi istim problemima, Pavao se usredotočuje na činjenicu da su se okomili na žene u kući i da ih zavode: „Jer od njih su oni koji se uvlače u kuće i zarobljavaju ženice natovarene grijesima, gonjene raznim požudama, koje uvijek uče, a nikada ne mogu doći do spoznaje istine.“ Osim toga, u svojem opisu mlađih udovica u 1 Tim 5,13-15 Pavao kritizira neke od njih jer su se „već okrenule da slijede Sotonu“. ***Nauk o celibatu mogao je utjecati na njihovo gledanje na ustanovu braka te na vrijednost i rizik rađanja djece. Moglo bi to biti povezano s nakanom nekih udovica da se ne udaju ponovno. Nauci krivih učitelja mogli su privlačiti žene koje su, već uplašene golemim rizicima poroda, pokušavale poništiti posljedice pada u grijeh tako što su se odricale spolnosti i time odbijale imati djecu. To se moglo dogoditi tako da su odbijale brak ili da su u braku živjele u celibatu.***

Promicanje celibata moglo je itekako potaknuti „emancipacijske težnje“, koje su se mogle izražavati u odijevanju i načinu života. Za razliku od drugih problema, pitanje neskromnog odijevanja spominje se već u 2,9-10. Pavao suprotstavlja poželjnu skromnu i primjerenu odjeću za žene neskromnom stilu kojega se treba kloniti, a koji je uključivao raskošne pletene frizure, zlato, bisere i skupu odjeću. U 5,6 Pavao upućuje na problem među udovicama u Efezu koji se može opisati kao takva vrsta neskromnog ponašanja: „A udovica koja nastoji živjeti u raskoši [σπαταλῶσα ζῶσα] mrtva je još dok živi.“ Kako kaže Philip Towner, to „jasno podsjeća na žene opisane u 2,9“. On sažima: ***„Cijela pareneza (govor opomene) u r. 9-10 tako predstavlja izazov skupini imućnih kršćanskih supruga za koje je nadolazeći trend nove rimske žene, s naglaskom na vanjskom razmetanju i odbacivanju kulturnih normi skromnosti, postao snažna privlačnost.“*** Takva vrsta neskromnog ponašanja žena u grčko-rimskoj je kulturi izazivala veliku zabrinutost, a zabrana neskromne ili upadljive odjeće ponekad je bila propisana zakonom. Slične kritike koje odražavaju grčko-rimske vrijednosti vidimo u 1 Pt 3,1-7; stoga briga za neskromnu odjeću odražava problem koji nema veze s temom molitve. Činjenica da su se udovice u Efezu možda mogle upuštati u takvo razmetanje raskošju mogla bi upućivati na neovisnost, bogatstvo i kontrolu (ne samo nad sobom nego i nad eventualnom djecom) kojih se nisu htjele odreći. ***Iako se žene ne***

izdvajaju zbog zloporabnog javnog poučavanja, izravno su i neizravno kritizirane zato što ponavljaju utjecajne pripovijesti (mitove i rodoslovlja) i šire ogovaranje i klevetu od kuće do kuće. To odražava vrlo stvaran društveni obrazac među ženama u kulturi uvelike podijeljenoj po spolovima, u kojoj žene komuniciraju, uče i druže se sa ženama. Mreža žena bila je glavni put kojim su se širile vijesti i odvijala komunikacija u zajednici. Širenje mitova i rodoslovlja dobiva „počasno mjesto" među problemima koje Timotej mora riješiti: na početku poslanice u 1,4 stavlja se u istu ravan s krivim naukom. Pavao se očito boji da bi i Timotej mogao biti pod utjecajem tih priča, jer ga u 4,7 poziva da „se kloni bezbožnih mitova koje prenose starije žene [γραώδεις]". ***Povijesno gledano, starije su žene često pripovjedačice kulture i prenose kulturu s naraštaja na naraštaj mitovima, bajkama i predajama koje se ponavljaju uz ognjište i prije spavanja.*** Carolyn Osiek i Margaret MacDonald utvrđuju: „Pretpostavljalo se da su, budući da se velik dio poučavanja u usmenim kulturama odvija pripovijedanjem priča, poučne priče pripovijedane u tim krugovima na kraju ušle u opću predaju kao ***apokrifna*** evanđelja i djela apostola." ***Neki stručnjaci, poput Richarda i Catherine Kroeger, uvjerljivo su argumentirali da se te priče odnose na specifično židovske mitove (usp. 1,7-11) koji prepričavaju i izobličuju povijest stvaranja i pada u grijeh.*** S obzirom na to da postoji gnostički dokument iz Nag Hammadija (možda iz drugoga stoljeća) koji čini upravo to, možda je postojao prethodni mit u usmenoj kulturi žena, a spomen rodoslovlja svakako zvuči kao židovski utjecaj. Ipak, bezbožne priče i predaje mogle bi se itekako odnositi na nastavljanje tradicionalnih lokalnih mitova i predaja koji su bili ukorijenjeni u pogansku kulturu Efeza i uključivali sinkretizam (miješanja). Osim toga, Pavao širenje ogovaranja ili klevete od kuće do kuće ističe kao problem udovica (5,13), a kleveta je bila jedino ponašanje zabranjeno ženama đakonima (3,11). Zanimljivo je da je riječ za „klevetnicu" u 3,11 διάβολος – još jedno prikriveno povezivanje problematičnog ponašanja među ženama s đavlom.

9.2.2.3 SAŽETAK

Svrha Prve poslanice Timoteju jest „uputiti određene osobe da ne šire krivi nauk i da se ne obaziru na mitove i beskrajna rodoslovlja" (1,3b-4). Određeni muškarci širili su krive nauke, a posljedice krivog nauka bile su nasilje i svađa među muškarcima, s prvenstvom zarađivanja novca, možda i putem službe. Neki od tih krivih učitelja opisuju se kao demonski ili sotonski, jer su se okomili na žene i zavodili ih. Poučavali su ih da izbjegavaju brak i rađanje djece i poticali ih na neskromno i raskošno ponašanje u odijevanju i načinu života, što je pandan muškoj žudnji za novcem – što uvelike zvuči kao evanđelje zdravlja, bogatstva i blagostanja. Žene su bile i izvor problematičnih pripovijesti, u koje su se ubrajali mitovi i rodoslovlja kao i ogovaranje i kleveta, a sve se to nastavljalo u kućanstvu i širilo od kuće do kuće – tako su same žene postajale „đavli" (διάβολοι, klevetnice).

9.3 Protulijek krivom nauku (2,1-15)

S obzirom na vrstu krivog nauka i na širenje mitova i rodoslovlja, može se vidjeti da tri cjeline u 2,1-15 nude protulijek problemima protiv kojih se Timotej bori. Muškarci dobivaju uputu da mole, žene dobivaju uputu da se odijevaju skromno i pristojno, a žene se trebaju baviti duhovnim obrazovanjem u kući.

9.3.1 Protulijek krivom nauku među muškarcima (2,1-8)

Kad je Pavao pozvao vjernike da mole za sve, uključujući vladare i vlasti, cilj je prema 2,3-7 bio da se svi ljudi spase i dođu do spoznaje istine, što je Božja volja i Pavlovo evanđelje. U biti se svatko poziva da moli za Pavlovu misiju, tako da molitva djeluje protiv otpora Pavlu. U 2,2b Pavao piše da je rezultat molitve za sve „da možemo provoditi miran i tih život u potpunoj pobožnosti i dostojanstvu". Taj je rezultat

suprotnost onome s čime se Timotej susretao u ponašanju muškaraca i žena u Efezu. Zatim u 2,8, kako primjećuje Towner, „Pavao se bavi okupljenima podijeljenima po spolovima. Po uzoru na kućni zakonik najprije se obraća muškarcima [muževima] i govori im autoritativno." Muškarci trebaju podizati svete ruke, slobodni od srdžbe i svađe. Stoga je molitva Pavlov prvi protulijek krivom nauku i bavi se problemima muškaraca sa srdžbom i svađom.

9.3.2 Protulijek primjerene odjeće za žene (2,9-10)

Kako bi se postigao cilj „mirnoga i tihoga života u svoj pobožnosti i dostojanstvu" (1 Tim 2,2), žene dobivaju uputu da nose skromnu i pristojnu odjeću, kao protulijek pokušaju da žive u raskoši. „Jednako tako" (ὡσαύτως) u 2,9 pokazuje da su upute ženama usporedne s uputama muškarcima, a 2,9 dijeli i finitni glagol „hoću" (βούλομαι) s uputama muškarcima u 2,8. Upute o odijevanju ipak nisu zahtjevi za molitvu žena (ne povezuju odjeću s molitvom), nego usporedan protulijek jednom dijelu ponašanja žena. Stoje same za sebe i izražavaju brigu za žene u crkvi u Efezu, brigu koja odražava kulturnu vrijednost grčko-rimskoga svijeta u prvom stoljeću. Ovdje se život u raskoši opisuje nošenjem raskošnih pletenih frizura, zlata, bisera i skupe odjeće. Upute počinju opisom primjerene odjeće (2,9), a zatim prelaze na dopunski protulijek: poticanje žena da se učine privlačnima dobrim djelima (2,10).

9.3.3 Upute za ispravljanje krivog nauka među ženama (2,11-15)

Težište odlomka, kojemu je dan najveći naglasak i najviše objašnjenja, jest protulijek zavođenju žena krivim naukom u njihovim kućama i širenju mitova i rodoslovlja od kuće do kuće među ženama. ***Pavao upućuje žene da se kod kuće duhovno obrazuju: „Žena neka uči [zdravi nauk kod kuće] u svoj tišini i s potpunom podložnošću" (2,11). Smještanje u kućno okruženje označeno je prijelazom s množine (žene) na jedninu (žena); svaka žena treba dobiti osobnu pouku. Upućivanje na njezino duhovno obrazovanje ili odgoj također upućuje na kućni kontekst, što potvrđuje upućivanje na utemeljenje braka u Post 2 i upućivanje na rođenje djeteta. Timotej je najvjerojatnije znao za Pavlovo očekivanje da svaki muž preuzme odgovornost za duhovno obrazovanje svoje žene.*** Ovaj odlomak ima određenu vezu s Pavlovom predajom, jer pokazuje jasne usporednice s uputama u 1 Kor 14,34-35:

„Žene neka šute na sastancima, jer im nije dopušteno govoriti, nego neka budu podložne, kao što i Zakon kaže. A ako žele nešto naučiti, neka kod kuće pitaju svoje muževe; jer sramotno je ženi govoriti na sastanku."

[1 Tim 2,11-12] Žena neka uči [ispravni nauk kod kuće] u tišini, u svoj podložnosti. Ali ne dopuštam ženi poučavati niti gospodariti svojim mužem, nego neka bude u tišini.

Usporednice su (1) uputa o šutnji/tišini (σιγάτωσαν, ἡσυχίᾳ); (2) zabrana govorenja/poučavanja (λαλεῖν, διδάσκειν); (3) jezik podložnosti ili samosvladavanja (ὑποτασσέσθωσαν, ἐν πάσῃ ὑποταγῇ); i (4) učenje u kući kao protumjera problemu o kojem je riječ (μαθεῖν, μανθανέτω). Ponavljanje glagola μανθάνω („učiti") najjasnija je usporednica i ključ za ostale sličnosti među tim tekstovima. Oba teksta sadrže element očekivanoga kulturnog ponašanja između muževa i žena. ***Obrazovanje žene obično se odvijalo u kući, u kućnoj sferi u kojoj je djelovala. Oba mjesta upućuju na to da je Pavlova praksa promicala duhovno obrazovanje žene kod kuće, koje provodi muž, osobito u slučajevima kad su bili potrebni pouka ili ispravak. U Korintu su žene ometajuće govorile na okupljanju crkve. Pavao uzima u obzir mogućnost da govore zato što imaju pitanja ili ne razumiju nauk. Njegovo je rješenje problema da svaki muž preuzme odgovornost da kod kuće odgovara na pitanja svoje žene. Tako 1 Tim 2 i 1 Kor 14 upućuju na to da je općenito postojao znatan jaz između teološkog i biblijskog razumijeva-***

nja muževa i žena, a 1 Kor 14 pokazuje i to da barem nekim ženama nije bilo jasno kakvo je društveno ponašanje primjereno tijekom javne/crkvene pouke i opomene. To odražava razlike u razini obrazovanja i u obrazovnoj praksi muškaraca i žena; žene su poučavane kod kuće i stoga nisu bile socijalizirane za školsku učionicu. To je u skladu i s tradicionalnim rodnim ulogama koje su u grčko-rimskom svijetu prvoga stoljeća bile utvrđene kućnim zakonicima.

Stoga se jezik podložnosti i učenja uklapa u širi kontekst kućnog poretka (kućnih zakonika) i situacije u Pavlovim crkvama: žene kojima je očito bila potrebna pouka trebale su kod kuće zauzeti „držanje i stav učenika". To je držanje odgovaralo onome što se u prvom stoljeću očekivalo pri odgoju dječaka, a jednako tako i kućnom odgoju djevojčica i žena. Prema 1 Tim 2,12 Pavao ne dopušta supruzi da zamijeni uloge i da u kući postane mjerodavna duhovna vođa i mentorica svojega muža (ili to ne dopušta upravo u ovom jednom slučaju): „Ne dopuštam supruzi da poučava ili kontrolira svojega muža. Umjesto toga treba biti tiha slušateljica". Budući da 2,11 govori o kućnom području i o odnosu učitelja i učenika, i zabrana poučavanja u 2,12 stoji u istom kućnom kontekstu. Gramatički gledano, to bi se moglo shvatiti ili kao opća praksa kojom Pavao ne dopušta zamjenu uloga u odgovornosti za poučavanje u kućanstvu, ili kao nastavak protumjera problemima sa ženama u Efezu. Zabrana poučavanja naglašeno stoji na prvom mjestu; zatim Pavao dodaje zabranu da žena „kontrolira" ili „dominira" svojim mužem ili da ga „prisiljava protiv njegove volje". Možda je briga zbog zamjene uloga u poučavanju povezana s općenitijom brigom zbog potpune zamjene uloga, u kojoj žena drži muža pod svojom kontrolom. To bi mogao biti problem koji proizlazi iz krivog nauka i emancipiranih žena, ili bi mogao biti problem izravno povezan s imućnim ženama; bogatstvo je u crkvi i među udovicama očito bilo problem. Ako su udovice i supruge bile imućne zahvaljujući nasljedstvu, zamjena uloga doista je mogla postojati; Aristotel je zapravo opisao takav izniman slučaj u kojem supruga zbog svojeg nasljedstva, koje joj je davalo moć, vlada kućanstvom: „Ponekad pak vladaju žene jer su nasljednice. Njihova vlast dakle nije u skladu s krepošću, nego počiva na bogatstvu i moći, kao u oligarhiji." ***No to definitivno nije bio kulturni ideal i moglo je javno osramotiti muževe i crkvu.***

Pavlova zabrana zamjene uloga u kući vjerojatno odražava tri brige. ***Prvo***, žene su izvor mitova i rodoslovlja protiv kojih se Pavao posebno pokušava boriti tako što poziva muževe da kod kuće poučavaju svoje žene. Mitovi i rodoslovlja morali su imati opću privlačnost i ženama davati određenu mjeru vjerodostojnosti u crkvi; Pavao zapravo mora čak i Timoteja upozoriti da ih se kloni. ***Drugo***, Pavao želi izbjeći stigmu i negativnu kulturnu ocjenu koje bi se pojavile kad bi žene u crkvi preuzele ulogu i ponašanje muškaraca; bilo je uobičajeno napadati neku religiju zbog navodno neprimjerenog ponašanja njezinih žena. ***Treće***, Pavlov model braka, vodstva crkve i autoriteta bio je protukulturan. ***Njegov model nije bio obilježen time da jedna osoba dominira drugom ili nad njom zloporabno vrši moć i kontrolu; drugim riječima, ni on ne bi htio da muževi*** αὐθεντεῖν ***(gospodare) svojim ženama.*** Ipak bi u igri mogao biti još jedan razlog. ***Kad bi skupina žena jednostrano odlučila uskratiti svojim muževima spolne odnose, to bi u očima te kulture bio jedan od najtežih prijestupa koje supruga može počiniti. Već bi se to uklapalo u raspon značenja riječi*** αὐθεντέω***, a bilo bi osobito pokudno u kontekstu kršćanske zajednice, u kojoj su muškarcu spolni odnosi izvan braka bili zabranjeni. Pavao ne bi trpio nikakvo opravdanje te prakse.***

Upućivanja na Post 2-3 u 1 Tim 2,13-14 uokvirena su potrebom duhovnog obrazovanja žena i zavođenjem žena od strane krivih učitelja, pri čemu se ti učitelji opisuju kao sotonski (5,15). U 2,13-14 Pavao piše: „Najprije je oblikovan Adam, a zatim Eva. Adam nije bio zaveden, nego je njegova žena bila ta koja je prekoračila granicu, jer je bila potpuno zavedena." ***S obzirom na kontekst, moguće je da Pavao pokazuje tipološke usporednice sa stvaranjem i padom u grijeh. Gledano pozitivno, protulijek – du-***

hovno obrazovanje supruge od strane njezina muža – odgovara oblikovanju Adama i Eve pri stvaranju, barem po redoslijedu. Negativno, zavođenje žena od strane demonskih/sotonskih krivih učitelja odgovara zavođenju Eve od strane zmije. ***S druge strane, moglo bi se tvrditi da je riječ o kratkom sadržajnom ispravku mitova.*** Treća je mogućnost da Pavao navodi relevantnu biblijsku pozadinu za glavno sporno pitanje koje uzrokuje probleme među ženama: posljedice pada u grijeh za rađanje djece.

Kakva god bila funkcija 1 Tim 2,13-14, upućivanje na rađanje u 1 Tim 2,15 moramo čitati u svjetlu pripovjednog okvira koji Pavao unosi svojim sažetkom Post 2-3. Posljedice pada u grijeh za žene navode se u Post 3,16: „Ženi je [Bog] rekao: Uvelike ću umnožiti trud tvoje trudnoće; u bolovima ćeš rađati djecu, ali tvoja će žudnja biti za tvojim mužem, a on će vladati nad tobom“. ***Prvi su čitatelji Pavlovo upućivanje na rađanje razumjeli kao nastavak pripovijesti o stvaranju i padu u grijeh – ne kao tvrdnju o tome kako se žene spašavaju ili kakvu im je ulogu Bog namijenio. Teme povezane s rađanjem imaju posebnu važnost za probleme u Efezu.*** U njih se ubrajaju povećanje broja poroda, povećanje boli pri porodu za žene i gospodarenje muža nad ženom. Čini se da je krivi nauk koji je zabranjivao ženidbu i odvraćao od rađanja djece bio pokušaj da se poništi pad u grijeh. To bi bilo privlačno ženama u crkvi, jer je u antičkom svijetu svaka trudnoća bila opasna po život; komplikacije u trudnoći i pri porodu bile su najčešći uzrok smrti žena. Zajedničko obilježje antičke ženske religije bila je uporaba magije, žrtava i molitava za pomoć i zaštitu u vrijeme poroda; možda su žene osjećale da potrebnu zaštitu nalaze kroz krivi nauk odnosno u njemu. Raširena praksa magije i štovanje Artemide u studijama o Djelima apostolskim priznaju se kao važna pozadina za ranu crkvu u Efezu, osobito zbog Lukinih izvještaja o spaljivanju magijskih svitaka od strane efeških vjernika (Dj 19,18-19) i o pobuni srebrnara (19,23-40). Umjesto da iz toga zaključimo da je spaljivanje svitaka konačno dokrajčilo svaki sinkretizam lokalne magije s ranim kršćanstvom, trebali bismo ga vidjeti kao dokaz koliko je magija bila raširena među običnim ljudima i da su je neki vjernici nastavili prakticirati i nakon obraćenja na kršćanstvo. Možemo sa sigurnošću pretpostaviti da je magija ostala tema ponajprije među ženama. Pri porodu i pomoći pri porodu i dalje su rado posezale za provjerenim mjesnim „kućnim lijekovima“ – u poganskoj praksi neodvojivom mješavinom prirodne medicine i magije.

Još je značajnija činjenica da je Artemida, zaštitnica Efeza, bila božica rađanja i smatrala se važnim izvorom općeg zdravlja. Postojala je posebna veza između stanovnika Efeza i Artemidina kulta, a prema Paulu Trebilcu njezinu trajnu vitalnost potvrđuje Salutarisov natpis iz 104. po. Kr., koji opisuje raskošnu procesiju u kojoj se nosio trideset i jedan kip, među njima devet Artemidinih – važan događaj u gradu koji se održavao svaka dva tjedna. Guy MacLean Rogers primjećuje da je rođenje božice pridonosilo „osjećaju društvenog i povijesnog identiteta efeškog naroda u složenom i promjenjivom rimskom svijetu“. On tvrdi da su procesije koje su se održavale svaka dva tjedna učile narod „da gleda … na rođenje božice Artemide u Efezu kako bi razvio razumijevanje toga kako je društveni i povijesni identitet Efežana utemeljen u ‚svetoj‘ stvarnosti koja je neosjetljiva na sve opasnosti koje uzrokuju ljudi.“ Strabon je pisao: „Artemida je dobila ime po tome što ljude čini ἀρτεμέας“, što znači „sigurnima i zdravima“; ili, kako kaže Artemidor, ὑγιές (zdravima). Štoviše, jedan od Artemidinih naslova bio je Σώτειρα (Spasiteljica); a Ahilej Tacije piše: „Ali velika božica Artemida spasila je oboje“, što jasno pokazuje da se u običnom grčkom jeziku glagolom σῴζω (spasiti) posve prirodno opisivala Artemidina pomoć, iscjeljenje i zaštita – i u životnim područjima poput rađanja. Nije čudno da Dj 19,23-27 prikazuje Pavla kao izravnog Artemidina suparnika koji cilja na kult i namjerno odvraća i odvodi ljude od štovanja Artemide.

Jedan od načina čitanja posljednje tvrdnje odlomka (1 Tim 2,15) jest sljedeći: Pavao ozbiljno shvaća stvarnu opasnost koju porod predstavlja za žene (smrtnost majki). Potiče muža i ženu da se pouzdaju u Boga da će zaštititi ženu pri porodu. Nudi i praktičnu pomoć u zapovijedi objema stranama da

jedno s drugim postupaju s ljubavlju, svetošću i samosvladavanjem: „A žena će sigurno proći kroz porod ako oboje ostanu u vjeri, u ljubavi i u svetosti, sa samosvladavanjem“. Kako je utvrđeno u 4. poglavlju [knjige autorice Westfall]: ako 1 Tim 2,11-15 ima kućni kontekst, onda se „oni“ u „ako ostanu“ najvjerojatnije odnosi na muža i ženu. Oboje su u vidokrugu već u 2,11, gdje je riječ o pouci supruge kod kuće; u 2,12 izričito se spominju, a u 2,13-14 Adam i Eva tipološki stoje za njih. Prema studijama o smrtnosti majki, mužu pripada presudna uloga u nadvladavanju posljedica pada u grijeh. Kad muževi ne uključuju svoje žene – u odluku o broju djece i u skrb tijekom poroda – to izravno pridonosi smrtnosti. Vršenje samosvladavanja naravno je presudno za sprečavanje čestih trudnoća, koje također mogu biti opasne po život.

Kad pristupamo tumačenju 1 Tim 2, svatko od nas donosi egzegetske odluke koje određuju ishod. Budući da je to osobno pismo, čitatelj mora mnogo toga što nije izričito napisano zaključiti iz teksta. Najbolju naznaku o kontekstu poslanice daje sam tekst. Ispravljanje krivih nauka vjerojatno je cilj cijele poslanice (1 Tim 1,3-4). Problemi s krivim naukom i s njime povezana pitanja, opisani u poglavljima 4-6, u izravnoj su vezi s uputama koje se daju muškarcima i ženama u 2,1-15, tako da se obrađeni odlomak može shvatiti kao „protulijek krivom nauku“. Kod muškaraca je Pavlu ponajprije stalo do srdžbe i svađe, o kojima opširno govori u drugoj polovici poslanice; ta sklonost prepirkama i svađi ne može se ograničiti na tjedno bogoslužje. Ni sporni odlomak koji se obraća ženama u 2,9-15 ne uklapa se u okvir bogoslužja. Bolje ga je shvatiti kao neku vrstu kućnog poretka (kućnog zakonika), pri čemu je krive nauke koji su prodrli u kućanstvo u svakom kućanstvu trebao ispraviti muž, koji je bio najsposobniji preuzeti odgovornost za duhovno obrazovanje svoje žene. Umjesto da ženama zabrani da sudjeluju kao voditeljice u crkvi, Pavao se bavi nedostacima u učeništvu koji vjernike u Efezu sprečavaju da dođu do zrelog i zdravog nauka. Pavlova upućivanja na stvaranje i pad u grijeh izravno su relevantna za brak, spolnost i rađanje – teme koje Pavao kasnije u poslanici označuje kao problematična područja među ženama. Pavao zaključuje svoje upute tako što se bavi vrlo stvarnim brigama žena zbog posljedica pada u grijeh za muku poroda, i nudi i duhovno obećanje spasenja i praktično rješenje.

Pogovor

Moj je prijevod nastao 2021. u žurbi i pregledan je u listopadu 2026. Zahvaljujući Westfall, ponešto mi je u ovom kratkom Pavlovu tekstu postalo jasnije. Pogledao sam njemačke komentare koji su mi na raspolaganju. O njima samo nekoliko bilješki. Ovo nije prikaz pojedinih tumačenja.

William Barclay, 1956: Za tog velikana tumačenja Pisma jasno je: ograničenja za žene koje poučavaju imaju svoj razlog isključivo u povijesnom kontekstu. Trebala su djelovati protiv lošeg glasa kršćana. Za njega su važni dar neke osobe i njezina služba, posve neovisno o spolu.

Lorenz Oberlinner, 1994, Herder, Herders Theologischer Kommentar zum Neuen Testament[2] (opsežan, temeljit, poučan, ali povijesno-(biblijsko)kritički)

„Budući da se za pastoralne poslanice značenje kršćanske vjere i života pokazuje u učinku na nevjernike (usp. 3,7; 5,14; 6,1; Tit 2,5.8.10), ništa ne govori protiv toga da se Pavao pastoralnih poslanica u predodžbi o svojoj idealnoj slici kršćanske žene ravna prema ‚idealu jednostavne, kreposne žene koja djeluje u tišini doma i obitelji‘, koji odgovara i helenističko-rimskoj i židovskoj predodžbi.“[3]

„Za tumačenje našeg odlomka koje je primjereno predmetu i odgovara nakani pastoralnih poslanica osobito će važan biti odgovor na pitanje u kojoj se mjeri može odrediti suvremenopovijesni kontekst odnosno prilike u crkvi koje su dovele do tih uputa.“[4]

„Povijesni kontekst uvijek treba uzeti u obzir kod ovdje izrečenih uputa za žene, kako s obzirom na njihovu povijesnu ocjenu, tako i s obzirom na mogućnosti i granice njihova djelovanja kroz povijest.“[5]

Heinz-Werner Neudorfer, 2004, Historisch-Theologische Auslegung (HTA). Tu seriju smatram najboljim što postoji na njemačkom jeziku. (Na engleskom mi je u mojoj verziji programa Logos na raspolaganju oko 15 takvih dobrih komentara.)

Neudorfer, među ostalim, upozorava na to da se „jednako tako i žene“ odnosi na javnu molitvu žena. Kao i svi drugi, i on ovdje misli na upute ponajprije za bogoslužje crkve. Osim toga, po mojem mišljenju teško mu je oblikovati dosljedno tumačenje ovog odlomka, ali upozorava na mnoge zanimljive pojedinosti.

Daje i kratak pregled rasprava o ulozi muškarca i žene, kakve su mi u toj opširnosti i trajanju poznate samo s engleskoga govornog područja. To je stanje sada staro više od 20 godina.

Hans Bürki, 1983, Wuppertaler Studienbibel

Bürki naglašava da se sve upute odnose na neku zloporabu. U cjelini vrijedno čitanja, i ističe kontekst poslanice.

Pokret Braće: Darby (Synopsis, 19. st.), F. B. Hole, Arend Remmers (1986), William MacDonald (1989)

Komentare pokreta Braće ***sve*** obilježava to da su im kulturni kontekst, situacija u Efezu i osobni karakter poslanice gotovo nevažni ili nepoznati. Ta su razmatranja dugo oblikovala moje razmišljanje. Slažu se u sljedećem:

Riječ je (ponajprije) o bogoslužnom sastanku.

Riječ je o ulogama muškarca i žene koje je odredio Bog. Muškarac stoji iznad žene. To se obrazlaže stvaranjem Adama i Eve. To se naziva poretkom stvaranja.

Svi smatraju da je feminizam uzrok kad se ovaj tekst ne prihvaća doslovno i kao autoritativna Božja riječ.

Tekst je, kažu, jednostavan i jasan.

Hole: „Prvo, Bog je pri stvaranju dao muškarcu prednost i vodstvo. To se spominje u 13. retku. Zatim slijedi ono što se dogodilo pri padu u grijeh, kad je Eva preuzela vodstvo i bila zavedena. O tome je riječ u 14. retku. Ovaj je odlomak posve jednoznačan i jasan. Doista nema sumnje u ono što se ovdje naučava.“[6]

MacDonald: „Time što svoje argumente temelji na stvaranju, Pavao isključuje svaku pomisao da bi ovdje mogla biti riječ o kulturnim problemima.“

S obzirom na studiju autorice Westfall, ovdje bi ipak moglo biti riječ o sljedećem:

Nije riječ o ulozi muškaraca i žena koja proizlazi iz stvaranja.

Pavao se bavi konkretnim problemima muškaraca i žena i opisuje protumjere. Slični problemi mogu postojati na mnogim mjestima – ili ih uopće nema. Ovdje je konkretno riječ o Efezu, gdje je Timotej boravio.

Vrlo kratko upućivanje na stvaranje ne opisuje nadvremenski ili transcendentni poredak stvaranja. Taj spomen služi kao analogija, kao usporedni primjer za dotične žene. „Adam je prvi stvoren“ uspoređuje

se s muževima koji su poznavali zdravi nauk i trebali su kod kuće poučavati svoje žene.

Eva je bila zavedena na isti način kao neke žene u Efezu, kojima je zato bila potrebna pouka. (Možda ovaj tekst upućuje i na to da Adam, koji je dobio zapovijed prije nego što je Eva stvorena, nju nije dovoljno poučio o toj zapovijedi. Ali to je samo pretpostavka.)

Posve je moguće i to da se ispravljaju efeški (kasnije gnostički) mitovi o stvaranju, u kojima je Eva bila prva stvorena, a Adam onaj zavedeni.

Tko dakle ovih nekoliko riječi uzdigne na razinu poretka stvaranja, od žene, tj. svake žene, čini spol koji se može zavesti, kao da muškarci ne bi bili skloni zavođenju ili bi možda bili manje skloni. To čitanje teksta proturječi cijeloj biblijskoj slici, u kojoj su muškarci jednako tako skloni zavođenju i prijevari kao i žene: to nije problem žena, to je problem čovječanstva!

To što je Adam stvoren prvi, a žena poslije, ne čini Adama automatski glavom ili vođom. Vremenski redoslijed za to nije razlog. Ni životinje koje su stvorene prije ne stoje iznad ljudi. Čovjek je stvoren posljednji. U tom kontekstu često čujemo riječi „kruna stvorenja“. Primijeni li se taj način razmišljanja na Adama i Evu, Eva bi kao posljednja stvorena bila ona viša. To naravno nije tako. Vremenski redoslijed možda stvara razliku, ali ne i hijerarhiju. Kad je supruga starija od svojega muža, ni tada ne bismo zaključili da je ona viša, a on podređen.

Tko je hijerarhijski oblikovan, tako će razumjeti riječ „prvi stvoren“. Ali je li to Pavlova nakana? U usporednom tekstu u 1 Kor 11 Pavao ukida taj zaključak odnosno sprečava ga, kako bi bilo jasno da nema hijerarhijske razlike. [1 Kor 11,11-12] Ipak, u Gospodinu nije ni žena bez muškarca ni muškarac bez žene. Jer kao što je žena od muškarca, tako je i muškarac po ženi; a sve je od Boga.

Sve u svemu, mnogi tumači koji poznaju izvorni jezik Novoga zavjeta kažu da je riječ o teškom tekstu. Već zbog toga nije dopustivo iz njega izvesti tako dalekosežnu zabranu poučavanja i vodstva.

Tumači pokreta Braće natječu se međusobno u tome da svakoj ženi dodijele njezino podređeno mjesto i nametnu joj šutnju na okupljanjima. To da bi žene mogle i voditi/predvoditi prema tome je čisti feminizam.

Osim toga, nitko od njih ne može navesti uvjerljiv razlog zašto se uz sve to spominje još i rađanje. Pohvala Westfall, koja pokazuje kako ta tema ima veze upravo s krivim naukom (ne ženiti se, živjeti u celibatu, kako bi se na taj način spasilo) i upravo s Artemidom, zaštitnicom Efeza, poznatom i štovanom u cijelom Rimskom Carstvu.

Primijetio sam kako se upravo tumači pokreta Braće na kraju i sami čude toj strogoj zabrani poučavanja (ako se tako tumači). To se nalazi samo između redaka. Primjećuje se po tome kako se zatim trude istaknuti koliko su važne službe sestara, kao da moraju nešto ispraviti. No to uopće nije potrebno ako je u Efezu riječ o određenoj skupini žena ili čak o jednoj određenoj ženi kojoj se zabranjuje poučavati i gospodariti svojim mužem.

Još jednom upozoravam, kako sam opisao u svojoj knjizi *Žene, oprostite nam!* (*Frauen, vergebt uns!*), da poučavati nikada ne znači vladati. Ni muškarac ne treba vladati nad ženom ni putem poučavanja. Tu misao Novi zavjet ne poznaje. U 2,12 riječ je o negativnom paru pojmova poučavanja i vladanja. To se tako ne smije događati, ni po ženi ni po muškarcu.

Jedna riječ u Drugoj poslanici Timoteju vrlo jasno pokazuje: muškarci i žene jednako imaju nalog poučavati – bez razlike, bilo u privatnoj kući bilo na okupljanju. Pavao kaže: „i što si čuo od mene pred

mnogim svjedocima, to povjeri vjernim ljudima koji će biti sposobni i druge poučiti.“ (2 Tim 2,2) Pod ljudima se misli na ljude općenito (grč. ἄνθρωποι, anthropoi), dakle muškarce i žene!

Na kraju: ovaj se tekst tako često i intenzivno primjenjuje i koristi s obzirom na ponašanje žena. I to od strane muškaraca. No jesu li to i muškarci koji na svakom mjestu mole podignutih ruku kad se susretnu? Koliko doslovno muškarci slijede tu Pavlovu uputu?

Slijedi prijedlog teksta: ***Pavlov tekst slobodno prenosim svojim riječima, onako kako bih ga ukratko i sažeto objasnio – koliko je to uopće moguće.*** U njega sam unio spoznaje iz prethodnog poglavlja koje je napisala Westfall.

1 Tim 2,8-15 – parafrazirao Hans-Jörg Ronsdorf:

Dragi Timoteju, kako bi se riješili problemi u Efezu s nekim muškarcima i nekim ženama, trebalo bi se dogoditi sljedeće: muškarci neka počnu moliti. Svugdje gdje se susretnu. Javno. Umjesto da se prepiru oko mitova i krivih nauka. Srdžba i svađa priječe molitvu. Zajednička molitva vodi do mirnoga, spokojnoga života. Podignutih, otvorenih ruku spremnih primati, čistih od svađe i nasilja, neka se zajedno klanjaju Bogu, našem Spasitelju, i neka se pred Božjim prijestoljem zauzimaju za sve ljude.

Jednako je važno da se žene, mislim ponajprije na bogate žene, pokazuju skromnima gdje god se pojave i gdje god ih se vidi. Njihov nakit neka ne budu raskošne, upadljive frizure, ni zlato i biseri ni skupa, neobična odjeća. Takav nakit privlači pozornost na njih i često želi nadmašiti druge žene. Žene koje slijede Mesiju nemaju potrebu tako se isticati ili na taj način vršiti utjecaj i dominaciju. Postoji nakit i utjecaj koji vrijedi više i koji čak svi ljudi poštuju: dobra djela.

Žena neka uči što je istina evanđelja. Spremna učiti, pozorna i željna znanja. U vlastitoj kući. Osobito jednoj od tih žena ne dopuštam da dalje prenosi sve te krive mitove i nauke. Neka se ne uzdiže nad svojim mužem, neka mu samovoljno ne gospodari i neka ga ne poučava. Neka sluša kad joj muž objašnjava zdravi nauk. To joj je potrebno. Jer nedostaje joj spoznaje, a to neznanje nanosi veliku štetu kad širi mitove po kućama. Stvaranje Adama i Eve prikladan je primjer za tu situaciju. Adam je stvoren prvi i on je trebao poučiti Evu. On nije bio prevaren. Ali Eva je bila prevarena i zavarana. Prekoračila je granicu. Isto će se dogoditi nekim ženama u Efezu ako ne budu spremno učile od svojih muževa: bit će prevarene kao Eva i postat će drugima zamka.

A te žene moraju znati da će pri rađanju djece biti sačuvane. Usprkos Evinu zavođenju i velikim porođajnim bolima koje su iz toga proizašle. Bog, naš Spasitelj, spašava – ne zaštitnica Efeza Artemida, koju su stvorili ljudi. Zato neka se usredotoče na vjeru i ljubav i svetost. Zajedno, kao bračni par koji je, kao Adam i Eva, jedno tijelo. Žene neka se ne boje imati djecu, a muževi neka se spolno svladavaju i neka imaju na umu da su prečeste trudnoće opasnost za njihove žene.

Hans-Jörg Ronsdorf, 26. veljače 2021., revidirano u listopadu 2026.

Bilješke

1. Pod **narativnim tekstom** razumije se pripovjedni prikaz i oblikovanje neke radnje i/ili događaja. Ovdje se misli na sažeto prepričavanje Post 2-3 u 1 Tim 2,13-14.
2. Oberlinner, L., *Erster Timotheusbrief*, Herders Theologischer Kommentar zum Neuen Testament, Herder, Freiburg; Basel; Wien 1994
3. Oberlinner, L., 83–84.
4. Oberlinner, L., 85.

5. Oberlinner, L., 89.

6. Hole, F. B., *Grundzüge des Neuen Testaments*, Christliche Schriftenverbreitung, Hückeswagen 1989, 1380.